

Колин Крауч

ПОСТДЕМОКРАЦИЯ СЛЕД КРИЗИТЕ

София, 2020

COLIN CROUCH

POST-DEMOCRACY AFTER THE CRISES

Copyright © 2019, Gius. Laterza & Figli, All rights reserved

© Издателство „Изток-Запад“, 2020

Всички права на български език запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде възпроизвеждана или предавана под каквато и да е форма и по какъвто и да било начин без изричното съгласие на „Изток-Запад“.

© Димитър Димитров, превод, 2020

© Деница Трифонова, оформление на корицата, 2020

ISBN 978-619-01-0758-3

КОЛИН КРАУЧ

**ПОСТДЕМОКРАЦИЯ
СЛЕД
КРИЗИТЕ**

Превод от английски
Димитър Димитров

Съдържание

<i>Благодарности</i>	7
<i>Списък на използваните в текста съкращения</i>	9
<i>Предговор</i>	11
1. Какво е постдемокрация?	19
2. Неравенство и корупция	37
3. Финансовата криза от 2008 г.	63
4. Еврокризата	93
5. Политизираната песимистична носталгия: лечение, по-лошо от болестта	121
6. Съдбата на политическите идентичности от XX Век	151
7. Отвъд постдемокрацията?	175
<i>Показалец</i>	205

Благодарности

Съпругата ми Джоан, както винаги, бе неизменен партньор в развиването на аргументи и идеи и в четенето на отделните варианти на ръкописа.

От първоначалното написване на *Постдемокрация* през 2003 г. до настоящата книга бях насърчаван и подкрепян по неоценим начин от Джузепе Латерца.

Много ползотворни бяха за мен дискусиите и семинарите с Донатела Дела Порта, Марио Пианта и техните колеги и студенти в *Scuola Normale Superiore*, Флоренция, където бях гостуващ професор през 2018 г.

В памет на Алесандро Пицорно
(01.01.1924–04.04.2019)

който през 1973 г. ми даде възможност да започна кариера на изследовател по сравнителен анализ на европейските индустриални отношения;

който през 1995 г. ме прие радушно във Флоренция и в Европейския университетски институт;

който през 2002 г. предизвика интереса на Джузепе Латерца към памфлета ми за Фабианското общество *Справяне с постдемокрацията*, което доведе до написването през 2003 г. на *Постдемокрация*

Списък на използваните в текста съкращения

BBC – British Broadcasting Corporation

Би Би Си – Британска корпорация за радио- и телевизионно излъчване

ЕСЈ – European Court of Justice

ЕС – Европейски съд

ЕЕС – European Economic Community

ЕИО – Европейска икономическа общност

ERM – Exchange Rate Mechanism

МВК – Механизъм на валутните курсове

EU – European Union

ЕС – Европейски съюз

FN – Front National

НФ – Национален фронт

FPÖ – Freiheitliche Partei Österreichs

АПК – Австрийска партия на свободата

GATT – General Agreement on Tariffs and Trade

ОСМТ – Общо споразумение за мита и търговия

ИФ – International Institute for Finance

МФИ – Международен финансов институт

IMF – International Monetary Fund

МВФ – Международен валутен фонд

MSS – Movimento Cinque Stelle

Д53 – Движение „Пет звезди“

NATO – North Atlantic Treaty Organization

НАТО – Северноатлантически пакт

NPM – New Public Management

НПМ – Нов публичен мениджмънт

OECD – Organization for Economic Cooperation and Development

ОИСР – Организация за икономическо сътрудничество и развитие

ÖVP – Österreichische Volkspartei

АНП – Австрийска народна партия

PiS – Prawo i Sprawiedliwość

ПиС – „Право и справедливост“

SVP – Schweizerische Volkspartei

ШНП – Швейцарска народна партия

UK – United Kingdom

ОК – Обединено кралство

US – United States

САЩ – Съединени американски щати

USSR – Union of Soviet Socialist Republics

СССР – Съюз на съветските социалистически републики

WTO – World Trade Organization

СТО – Световна търговска организация

Предговор

В книгата си *Постдемокрация*¹, публикувана за първи път през 2003 г., аз твърдях, че в по-голямата част от западния свят ние се носим по течението към една ситуация, при която демокрацията се превръща в сянка на самата себе си. Нейните институции и привички си оставаха: провеждаха се оспорвани избори; правителствата можеха да бъдат сваляни и сменяни по мирен път; политическият дебат изглеждаше ожесточен. Но жизнеността и устремът ѝ бяха намалели; партиите и правителствата не толкова реагираха на желанията, изразявани автономно от гражданските групи, колкото манипулираха темите и общественото мнение. Междувременно реалната енергия на политическата система бе преминала в ръцете на малки елити от политици и корпоративните богаташи, които все повече обезпечаваха условия, при които политиката да отговаря на желанията на вторите. В нормалния смисъл на думата никой не можеше да бъде „обвинен“ за това [състояние на нещата] – даже и тези, които имаха изгода от него. Двете основни причини се намираха извън обхвата на обикновената човешка манипулация. На първо място, глобализацията бе изместила вземането на ключовите политически решения към нива, които не можеха да бъдат достигнати от равнището, на

---

¹ Crouch, С. 2003. *Post-Democracy*. Cambridge: Polity. На български език книгата е издадена през 2012 г., вж. „Постдемокрация“, София, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“. Цитираният в посвещението памфлет за Фабианското общество, въз основа на който Колин Крауч пише „Постдемокрация“, е Crouch, С. 2002. *Coping with Post-Democracy*. London: Fabian Society. – Б.пр.

което бе съсредоточена демокрацията: националната държава. Това правеше голяма част от политическия икономически дебат безплоден. На второ място, разделението по класов и религиозен признак, което навремето даваше възможност на обикновените граждани да придобиват политическа идентичност, губеше значението си, затруднявайки все повече всеки от нас да си отговори на въпроса: „Кой съм аз от политическа гледна точка?“. И докато не можем да отговорим на този въпрос, за нас ще бъде трудно да играем активна роля при демокрацията.

Поради тези крупни сили на промяната светът на политиците и този на нормалния живот се раздалечаваха един от друг. Политиците отреагираха на това, прибегвайки все повече до технизирани средства за общуване с избирателите, като използваха по твърде едностранен начин на взаимодействие методите на рекламата и пазарните проучвания. Избирателите започваха да приличат на марионетки, играещи по свирката на манипулаторите на общественото мнение, бидейки рядко в състояние да дадат израз на собствените си тревоги и приоритети. Това само усили нарастващата технизиремост на демокрацията; оттук, пост-демокрация. В повечето съвременни общества с отдавна установени демократични институции все още имаше много граждани, които бяха в състояние да предявяват нови искания и да объркват плановете на кукловодите; но ние се бяхме запътили натам.

В това отношение допуснах три важни грешки. Първо, съсредоточих се твърде много върху значимостта на, както ги нарекох, „демократични моменти“ – онези точки във времето, когато политиците професионалисти губеха контрол над дневния ред, позволявайки той да бъде определян от гражданските групи. Не обърнах внимание на институциите, които поддържат и защитават демокрацията извън тези моменти. Второ, макар и да разпознах ксенофобския популизъм като едно от движенията в съвременното общество, които, както изглеждаше, отправяха предизвикателство към постдемократията, аз в еднаква степен подцених неговата дълбочина и значимост и не видях, че той беше повече белег за засилване на постдемократичните тенденции, отколкото техен отговор. Трето, говорех както за неуспеха на средните и нисшите класи в постиндустриалните общества да разработят своя специфична политика, така и за важната роля на феминизма като поредното

предизвикателство към постдемокрацията, но не успях да схвана, че някои феминистки елементи са отчасти специфичната политика на тези класи.

Тези грешки са свързани помежду си. В началните години на този век изглеждаше възможно жизнеспособността на конституционния ред, който гарантира демокрацията, да се взема за даденост – докато в действителност той маскира постдемокрацията като демокрация. Ксенофобските движения, които от тогава насам придобиха такава значимост в Европа, САЩ и в други страни, дадоха да се разбере, че не приемат приоритета на такива институции като независимостта на съдебната система, върховенството на закона или пък ролята на парламента. Тъй като тези движения се позиционират предимно в дясното политическо пространство, тенденцията днес е партиите от центъра или вляво да защитават тези институции. В една по-дълга историческа перспектива може да изглежда странно, че левицата защитава конституциите от една десница, която винаги е имала претенциите за тази роля; това е показателно за начина, по който политиката се променя. Освен това ксенофобските движения се превръщат в главните носители не просто на страха от и омразата към чужденците, но и, като цяло, на един песимистичен социален консерватизъм, включващ също така недоволството от постигнатия в последно време напредък на жените. Движенията, ръководени поне частично от феминистки идеи, стават при това техни главни антагонисти, излизайки извън рамките на „женските теми“ като такива. Надявам се до края на книгата да съм поправил тези грешки.

Постдемокрацията се появи също така не толкова като сгрешена, а по-скоро като на грешна дата, поради други причини. Тя започваше с преглед на приетото за нещо нормално самодоволство, което по времето на нейното написване обграждаше демокрацията в много части на света. Това беше периодът, когато прославянето на либералната капиталистическа демокрация като връх на институционалното постижение на човечеството в книгата на Франсис Фукуяма *Краят на историята и последният човек*² бе все още на мода. Това бе няколко години преди да се появят кни-

---

² Fukuyama, F. 1992. *The End of History and the Last Man*. New York: Free Press [С: Обсидиан, 2006 – б.пр.].

ги със заглавия като *Изпразването от съдържание на западната демокрация* (2013)³ на покойния Питър Меър, но такава литература се превърна в течение едва през 2018 г. с *Как приключва демокрацията* на Дейвид Рънсман, *Как умират демокрациите* на Даниел Зиблат и Стивън Левицки, *Може ли демокрацията да надживее глобалния капитализъм?* на Робърт Кътнър и *Демокрация в окови* на Нанси Маклейн.⁴ Годишният индекс на демокрация, изготвян от Разузнавателното отделение на сп. „Икономист“, отчете, че през 2006 г. – първата година, в която бе публикуван такъв доклад – 13% от населението на света е живяло в „напълно функциониращи“ демокрации. Към 2017 г. той беше паднал на 4,5%.⁵

Пиших и преди финансовата криза от 2008 г. да демонстрира един от основните ми аргументи: че лобирането за интересите на глобалния бизнес е създадо една дерегулирана икономика, която пренебрегва всички други интереси в обществото. Все още не бях оценил напълно специалното място на финансовия сектор в съвкупността от капиталистически интереси и особеното предизвикателство, което той представляваше за демокрацията. Две години по-късно изглежда, че еврокризата даде перфектни примери за постдемократията в действие – когато на парламентите в Гърция и Италия бе предоставен избор: или гласувате за министър-председатели, определени от Международния валутен фонд, Европейската централна банка, Европейската комисия и неофициалния комитет на водещите банки, или не получавате помощ за излизане от кризата. Формите на демократичен избор бяха запазени: новите министър-председатели – и двамата бивши служители на „Голдман Сакс“, една от банките, стоящи в основата на кризата – не просто бяха наложени, парламентите трябваше да гласуват за тях. Така работи постдемократията. Но това обяснение само по себе си е твърде опростено. Налице са сериозни въпроси относно

---

³ Mair, P. 2013. *The Hollowing of Western Democracy*. London: Verso.

⁴ Вж. съответно: Runciman, D. 2018. *How Democracy Ends*. London: Profile Books; Ziblatt, D. and Levitsky, S. 2018. *How Democracies Die*. New York: Broadway Books; Kuttner, R. 2018. *Can Democracy Survive Global Capitalism?*; MacLean, N. 2018. *Democracy in Chains*. Melbourne: Scribe.

⁵ Economist Intelligence Unit, annual. *Democracy Index*. London: The Economist.

демократичните правомощия на предишните правителства в двете страни.

Най-накрая, в годините след като написах *Постдемокрация*, станахме свидетели на необичайното развитие на социалните медии и използването им за политическа мобилизация. В книгата си приветствах ролята на интернет като средство, даващо възможност на групите на гражданското общество да се организират и разгръщат дискусии, създавайки в известна степен полезен противовес на големите корпорации и медийните организации. Сега знаем, че това бе наивно. От първите години на този век икономиката на интернет създаде свои собствени колосални предприятия, усилвайки допълнително потенциалната икономическа роля на капиталистическата власт и богатство. Интернет способства и за разпространението на един език с изключителни изблици на омраза, за влошаване качеството на дискусиите и за възможността за разпространяване на лъжлива информация. Голяма част от това е свързана с възхода на новите ксенофобски движения на крайната десница, самоназвали се като alt-right. Социалните медии все още дават, както и по-рано, възможност на групите в гражданското общество и на отделните хора да изразяват своето политическо мнение – нещо, за което преди те не са имали никакъв шанс, – но притежателите на колосално богатство купуват технологиите и експертизата, чрез които могат да установят основните характеристики на милиони граждани и да адресират към тях неимоверен брой убедителни послания, създавайки впечатление за огромна динамика на идващи привидно от милиони отделни хора мнения, източникът на които в действителност е само един. Трудно е да си представим по-съвършена постдемократична форма на политиката, създаваща впечатление за дискусии и конфликт, която в действителност е инсценирана от малко на брой скрити източници. Това, което изглеждаше като освобождаваща, демократизираща технология, се оказва, че благодетелства малък брой изключително богати индивиди и групи – онези заможни хора, имащи нахалството да заемат позата на опоненти на „елитите“. Отношението на социалните медии към демокрацията и постдемократията изисква преоценка.

Тези разнообразни насоки на развитие налагат ревизия, обнова и промяна на тезите в *Постдемокрация*. Първа глава

препотвърждава на първо място това, което имах предвид с тази идея, както и въпроса защо е изглеждало уместно да се пише за нея. Втора до Шеста глава се занимават последователно със силите, които изглежда, че задълбочават постдемократичните тенденции: корумпирането на политиката чрез властта на богатството и лобизма; финансовата криза и провеждането на мерките за нейното прекратяване; сходството с еврокризата; възхода на ксенофобския популизъм; и ерозията на корените на демокрацията сред гражданите. *Постдемокрация* бе една дистопия. А дистопията казва: това е посоката, в която се движим, и тя не изглежда добре. Но ако авторът иска да избегне мрачния песимизъм, той или тя трябва също така да каже на читателя: ако не ти харесва накъде сме се запътили, ето ти няколко неща, които можем да направим в това отношение. Седма глава се опитва да свърши това, за което бе направен опит в последната глава на *Постдемокрация* „*Накъде вървим оттук нататък?*“, но настроението, както и някои същностни идеи, са различни.

Постдемокрация се основаваше на един памфлет, който написах през 2002 г. за Фабианското общество под заглавие *Справяне с постдемокрацията*. Повечето фабиански памфлети са адресирани към действащите политици и им казват какво би трябвало да направят, за да разрешат различни проблеми. Но самите действащи политици съставляваха важна част от проблема, който обсъждах. Поради това се обърнах към обикновените граждани, които нямаха големи шансове да направят нещо по отношение на крупните социални, политически и икономически сили, които стояха зад това развитие. Те обаче можеха да разработят начини за справяне с него, облекчавайки въздействието му над своя живот. Постдемокрацията – така, както я виждах – бе един разочароващ и обезпокоителен процес, но не бе застрашаваща, с нея можеха „да се справят“. Днес положението е по-лошо. Не само че основните нови оръжия на гражданското общество – тези на информационните технологии – са насочени срещу нея, но и в установените демокрации по света ние се сблъскваме със значими предизвикателства към конституционния ред и с възраждане на ксенофобията, при което те почти всички идват от крайната десница. Макар и тези предизвикателства да не са толкова крайни като фашистките и нацистките движения от междувоенните

години, те са част от същото политическо семейство и предизвикват безпокойство за всеки един от десния център до левицата – с изключение на тази част от крайната левица, която започва да споделя донякъде реториката на крайната десница. Ако това е мястото, до което сега ни е довела постдемокрацията, „справяне“ звучи твърде самодоволно. Нужна е конфронтация.

Post scriptum

Текстът на тази книга бе завършен, преди Борис Джонсън да състави правителство на малцинството на Консервативната партия в Обединеното кралство през късното лято на 2019 г. Само това обяснява липсата на примери, взети от практиката на това правителство, които да илюстрират някои от главните теми в Четвърта глава – включително отношенията между ксенофобските популистки движения и съдебната система, сътворените от тях „алтернативни факти“ и неявното насърчаване на нетолерантност към опонентите.